

'Ontwerpen met ornamenten' door Job Floris, Marjolein van Eig en Hans van der Heijden

Van der Kunbuurt
Amsterdam, door
Monadnock.
Foto Gaf van Baalen

De comeback van schoonheid | Achtergrond

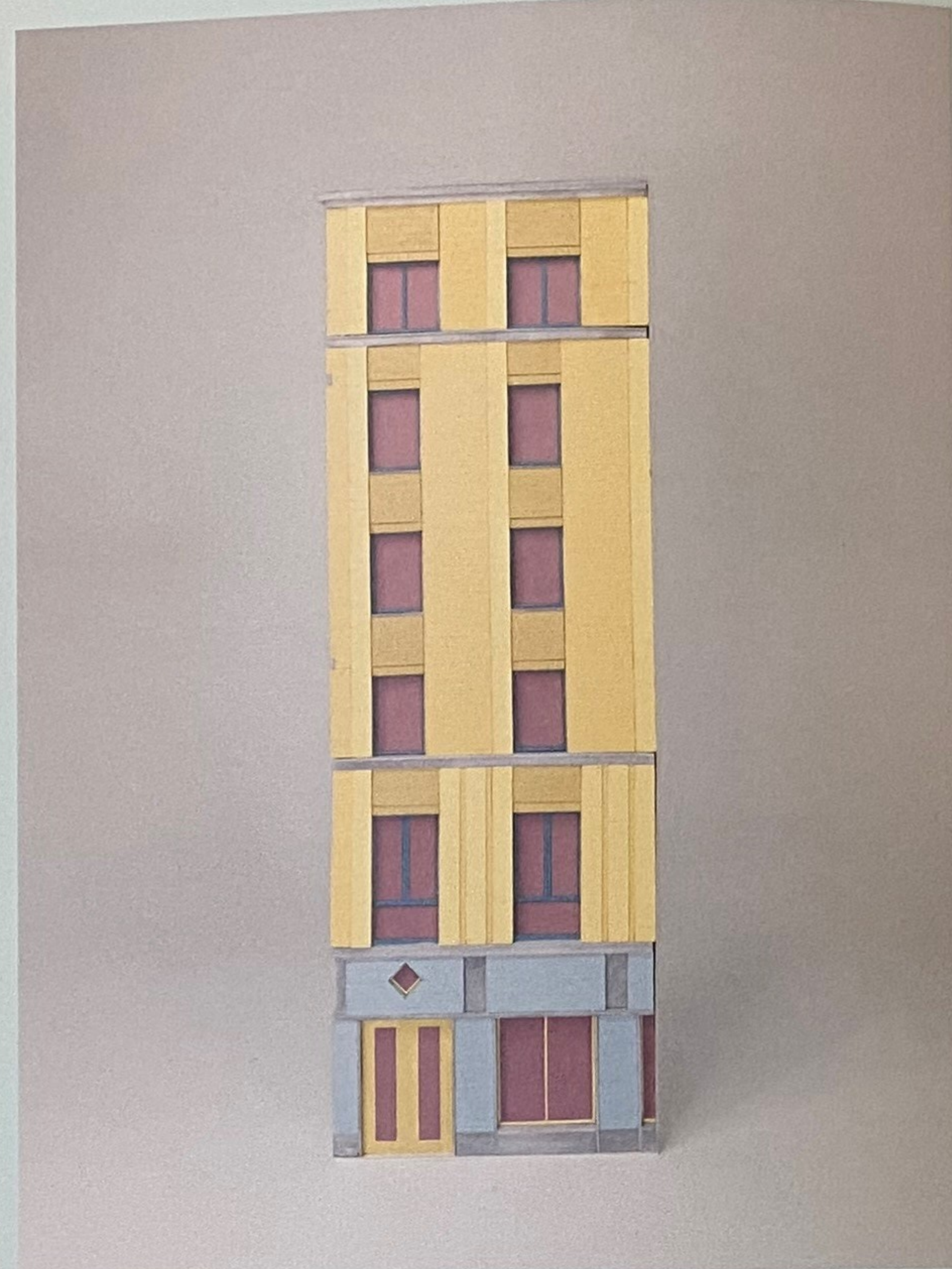
Verguisde traditie

Het mag weer, ontwerpen met ornamenten. Decennialang was dat beladen. Het waren architectonische elementen die een goede architect niet nodig had om een interessant - lees: modernistisch - ontwerp te maken. Job Floris, Marjolein van Eig en Hans van der Heijden trokken zich, tegen de stroom in, daar nooit veel van aan en zijn al jaren voorstander van ornamentiek.

TEKST FLOORTJE KEIJZER

Van der Kumbuurt Amsterdam, door Monadnock. Foto Gaf van Baalen

Bloei030 in Leidsche Rijn Utrecht, door Monadnock. Foto Gaf van Baalen

Was het Adolf Loos (1870-1933) die in zijn roemruchte essay 'Ornament und Verbrechen' in 1910 het ornament verketterde door het een verspilling van arbeid en geld te noemen? Of was het Hannes Meyer (1889-1954), die toen hij in 1928 directeur werd van het Bauhaus klaagde dat veel van het werk daar decoratieve rommel was? Felt is dat beiden een stempel hebben gezet op het Europese architectuurdiscours en dat ornamentiek in de loop van de twintigste eeuw in een negatief daglicht kwam te staan.

Meesters in de architectuur als Le Corbusier (1887-1965), Mies van der Rohe (1886-1969) en Alvar Aalto (1898-1976) trokken zich weinig aan van deze restricties en werkten met kleurcomposities, luxe materialen en patronen. Toch zorgde het strenge modernisme er in de dagelijkse architectuurpraktijk voor dat ornamenten – en vervolgens elke vorm van decoratie – steeds verder werden geëlimineerd.

In de Nederlandse architectuurpraktijk – met name in de architectuuropleidingen in Delft en Eindhoven – was de modernistische ontwerpmethodiek nog tot begin deze eeuw leidend. Maar sindsdien is een kentering zichtbaar en wordt er steeds vaker ontworpen met nieuwe vormen van ornamentiek, al dan niet in combinatie met patronen en kleuren.

Drie architecten, Marjolein van Eig, Hans van der

Heijden en Job Floris zijn wat dat betreft hun tijd vooruit. Al vroeg in hun loopbaan hielden ze zich bezig met ornamenten. Voor Van Eig voegen ze verrassing en herkenbaarheid toe aan het ontwerp. Hans van der Heijden wil ze verankeren aan de 'tektoniek' van een gebouw. En Job Floris spreekt over een 'toolbox', gevuld met architectonische elementen, waaronder ornamenten een belangrijke plek innemen.

De toolbox van Job Floris

'Ik heb niks tegen het modernisme, maar ik mis daar wel dingen in', zegt Floris, architect en oprichter van Monadnock. Modernistische architectuur vindt hij te abstract geworden, waardoor het geen verstoringen aankan en niet goed oud kan worden. De architectuurstijlen van de negentiende eeuw waaronder de beaux art, bieden meer uitwegen voor problemen die je als architect moet oplossen. 'De toolbox om mee te ontwerpen is met al die voorbeelden gewoon beter gevuld.'

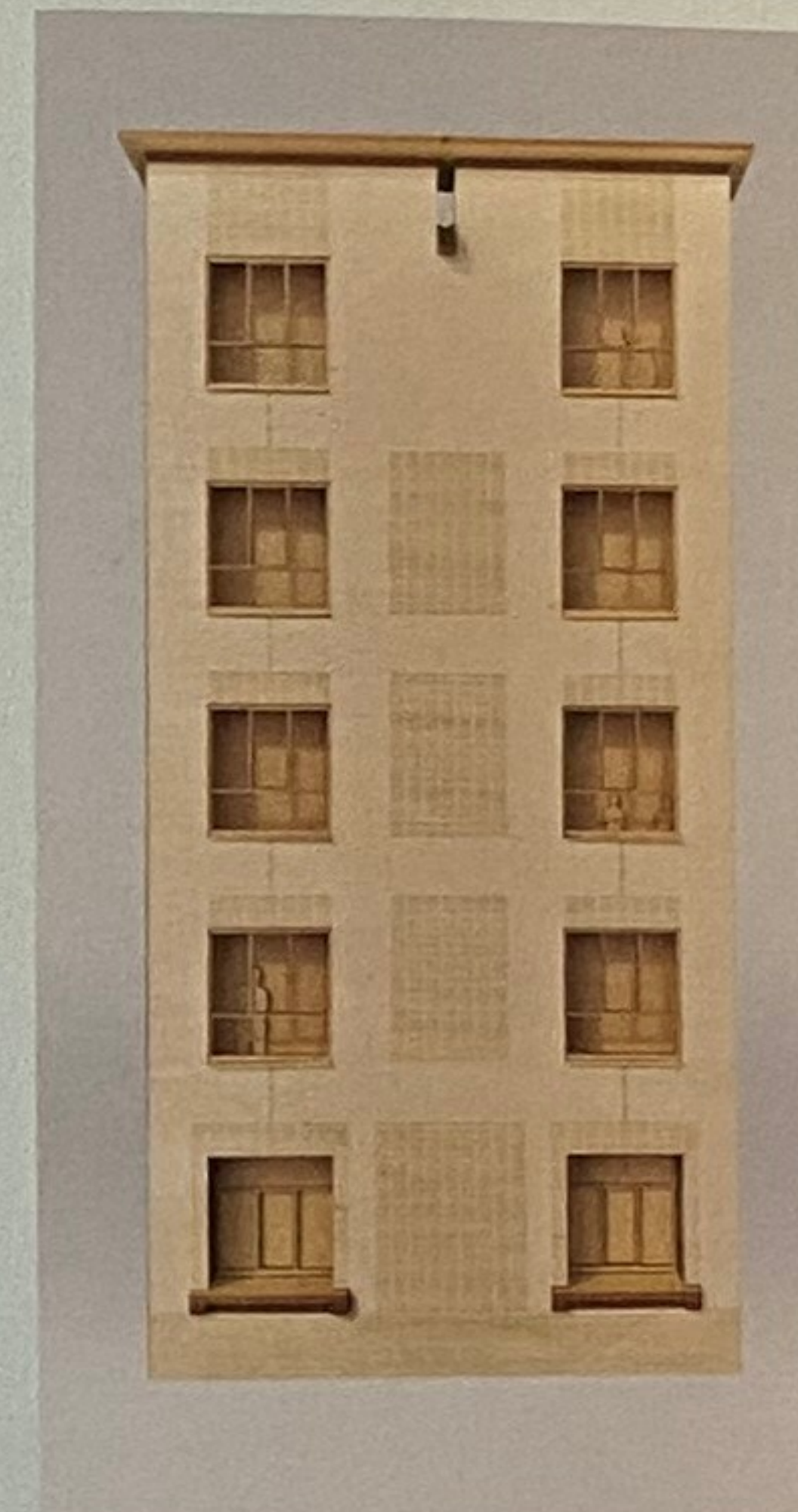
Floris houdt het vizier graag breed en zoekt naar referenties op uiteenlopende plekken, waaronder in het werk van de Portugese architect Alvaro Siza, de Franse architect en stedenbouwkundige Fernand Pouillon (1912-1986) en de Belgische architect Christian Kleckens (1951-2020), bij wie hij zijn carrière begon. Zij tonen dat het mogelijk is om vrij van opgelegde

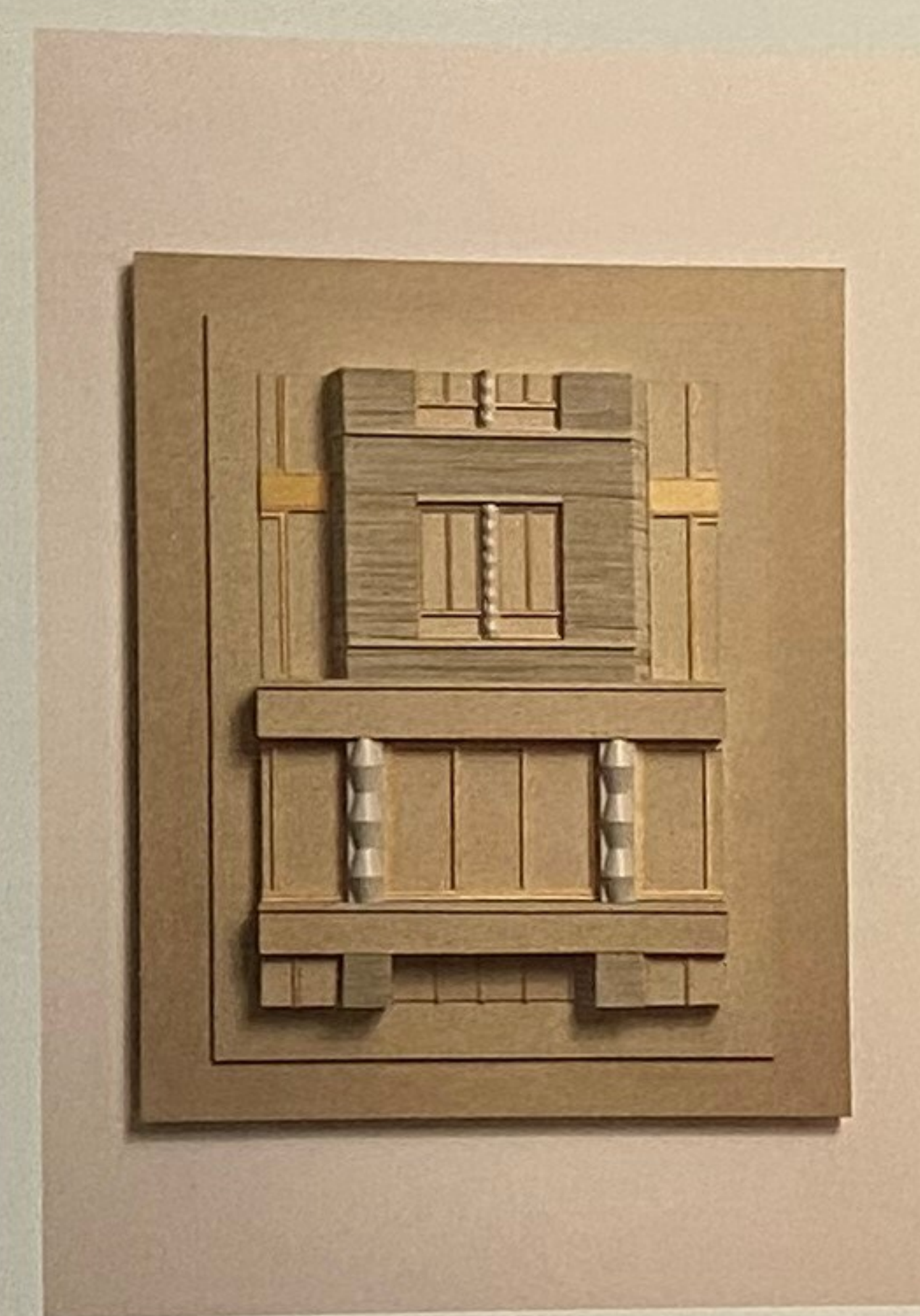
Oranjeboomstraat, Rotterdam. Ontwerp en foto Hans van der Heijden Architecten

Woningbouw in Weesp. Ontwerp en foto BureauVanEig

Palazzi Blue Notes in Terwijde, Utrecht, start bouw 2026. Ontwerp en foto Hans van der Heijden Architecten

Eindhoven, Amsterdam. Ontwerp en foto BureauVanEig

restricties een eigen stijl te ontwikkelen op basis van regionale of historische bouwstijlen en persoonlijke voorkeuren.

Vocabulair

Maar de fascinatie van Floris voor het ornament begon al op de St. Joost Academie van Beeldende Kunsten in Breda, voordat hij overstapte naar de Rotterdamse Academie voor Bouwkunst. In Breda was er ruimte voor gesprekken over ogenschijnlijk ongreepbare begrippen als schoonheid en stijl.

'Op de kunstopleidingen krijg je vocabulaire aangereikt en leer je dat alles subjectief is, ook gerationaliseerde onderwerpen. Er zijn een heleboel woorden om over schoonheid te praten, bijvoorbeeld door te kijken naar verhoudingen, consistentie en of er een logisch

verband is tussen elementen in een gevel. Je kan praten over connotaties en of die herkenbaar zijn, of iets figuratief is of abstract, allemaal begrippen die schoonheid benaderen.'

Schoonheid speelt een belangrijke rol in de ontwerpen van Monadnock en om dat doel te bereiken werken de architecten met ornamenten, compositie en patronen. Soms is een ornament functioneel maar er zijn ook ornamenten die minder goed te duiden zijn, aldus Floris. Een regenpijp kan volgens hem een dissonant zijn maar ook een welkome ribbel die je mee kan ontwerpen.

Voor het sociale woongebouw Volante in Hilversum ontwierp Floris samen met zijn compagnon Sandor Naus een hardstenen knoop in de gevel die de horizontale en verticale bakstenen banden verbindt. 'Die

Op de Academie van Beeldende Kunsten was er ruimte voor gesprekken over ogenschijnlijk ongrijpbare begrippen als schoonheid en stijl

banden verbergen de dilatatiebanden en de knoop zelf brengt ritme in de gevel waardoor er samenhang ontstaat als bij een gecapitonnerde bank.

Hans van der Heijden: tektonische logica

Ook voor Hans van der Heijden is het ornament een architectonisch element dat, net als door compositie en patronen, een gevel beter leesbaar maakt. Maar ornamenten staan voor hem niet los van de tektoniek van een gebouw. Hij tekent daarom in een vroeg stadium al zijn ontwerpen uit op schaal 1:20. 'Dan kan je direct de tektoniek zien, de botjes van een project en waar die als knokkels uit het lijf piepen.' Dat helpt ook om ornamenten, zoals een betonnen band in de gevel of een regenwateroverstort, in een vroeg stadium te verankeren in het beeld en in het proces.

'Ik ben bij Mecanoo mijn carrière gestart, maar die ontwerpaanpak was voor mij onbevredigend: beginnen bij het concept, het beeld, en dan pas de materialisering', legt Van der Heijden uit. Liever ontwerpt hij met het materiaal vanaf de eerste schets in het hoofd. 'Ik was een legojongetje en ben altijd bezig met tektoniek. Een gebouw moet echt op de grond staan.'

Klassieke vormtaal

In de jaren tachtig hing er iets onbestemds in de lucht. 'Superdutch had een vacuüm getrokken, iets wat veel architecten prima vonden maar ik zag dat met lede ogen aan.' Hij herinnert zich nog dat hij totaal overdonderd was van het Piraeus-gebouw in Amsterdam, door Hans Kollhoff. 'Dat zoiets totaal anders kon in Nederland vond ik hoopgevend.'

Voor inspiratie kijkt hij naar het klassiek georiënteerde werk van de Italiaanse architect Aldo Rossi (1931-1997). Nadat Van der Heijden in 1996 European-4 had gewonnen ging hij naar Engeland en maakte daar kennis met de architecten Adam Caruso en Peter St John, die een taal ontwikkelden om over ornamentiek en tektoniek te kunnen praten. Die voorbeelden verbindt hij in zijn werk met de Nederlandse traditie van woningbouw in baksteen die we volgens hem allemaal herkennen.

Marjolein van Eig: viering van het banale

Marjolein van Eig ziet ornamentiek het liefst op plekken waar bouwelementen samenkomen. 'Orna-

menten kosten geld en dus moet er een logica achter zitten, het gebruik ervan moet uit te leggen zijn.' Ze werkt veel voor woningbouwcorporaties en moet met minimale middelen veel bereiken - maar ornamentiek is volgens haar niet alleen mogelijk in projecten met veel budget.

Zo schilderde ze in de hal van een woningbouwproject in Alkmaar een serie rechthoeken op het plafond die steeds kleiner worden. Deze vormen benadrukken de lamp in het midden en ze versterken de ruimtelijkheid van de hal zonder dat het veel geld kost. Voor op de tijdelijk tramremise in Amsterdam ontwierp ze een daklijst van geschilderde driehoeken die refereren aan de vormgeving van tramremises uit de negentiende eeuw. 'Het is een vorm van verbijzondering waar ik blij van word.'

Van Eig laat zich in haar ontwerpen inspireren door kunst, films en door historische architectuur, gebouwd of ongebouwd. Zoals de sculpturale tekeningen van de Franse architect Claude-Nicola Ledoux (1736-1806) en het werk van architect Dom Hans van der Laan die volgens Van Eig 'de banaliteit van regenpijpen en vergaarbakken tegen de gevel viert'. Ze ziet ornamenten als cadeautjes aan de bezoeker die er elke dag mee wordt verwelkomd. In plaats van het modernistische credo 'less is more' zet ze ornamentiek in voor een gelaagde en rijke ervaring.

Geleding van de gevel

Toen de gevels van woonproject Elzenhagen in Amsterdam te monotoon dreigden te worden, voegde Van Eig geprefabriceerde bolvormige halfzuilen toe in twee verschillende formaten. Daardoor ontstaat geleding in de gevel en herkenbaarheid.

Het was een duur element, maar ze hoefde de opdrachtgever niet te overtuigen want hij vond het mooi en wilde het ornament behouden ook toen er moest worden bezuinigd. De bewoners kunnen door de halfzuilen hun eigen gebouw herkennen én Van Eig heeft haar handtekening op het project gezet. 'Een ego-dingetje, dat geeft ik direct toe', voegt ze er lachend aan toe.

steengoed samen

Succesvolle architectuur v
hoe innovatieve steenstrips

Karakteristieke gebouwen, intie
en internationale allure. Daarm
Hyde Park in Hoofddorp aardig
toparchitecten die bij dit projec
Stoffels vertelt over de rol van
woordelijk geweest voor het uit
plan. Op een voormalig kantoor
hoogstedelijke woningen met
liseerd in een vrij traditionele v
zijn een van de architecten die
ken. Om precies te zijn heeft M
die zijn verdeeld over 6 huizen

Innovatief gevelsysteem i

Het zijn niet bepaald dertien-i
zeft projectcoördinator Mark
ontworpen bouwblok, bestaat
woningen. Van studio's gerich
gen. De gemene deler van alle
kwaliteit. Dat laatste is tot op
wie goed inzoomt op de gevel
Ohm: 'In onze zoektocht naar
gebied eersteklas kwaliteit ko
der) terechtgekomen. Zij heb
geleverd, die aan de gevel eer
Wat weer een positieve bijdra
aan de waardeontwikkeling v

MBI De Steenmeesters

De Steenmeesters van MBI
zaten zich sinds 1945 in voor een
maatschappelijke leefomgeving: in kwa-
liteit, comfort, duurzaamheid,
kwaliteit en vorm. Het familiebe-
drijf produceert hoogwaardige
bezuinigings- en geveloplossingen.
Productontwikkeling vindt plaats
aan de hand van gedachte dat onze
(openbare) ruimte bijdraagt aan
betere maatschappelijke doelen,
zoals veiligheid, duurzaamheid en
gezondheid.

MVSA

MVSA is een gerenommeerd
internationaal architectuur- en
interieurbureau met kantoren in
Amsterdam en Rotterdam. De
aanpak van MVSA is het creëren
van architectonische oplossingen
die het welzijn bevorderen. MVSA
biedt innovatieve en boeiende
interieurarchitectuur, toekomstbestendig
en duurzaam, binnen planning en
budget.